

АСАБЛІВАСЦІ АНТРАПАНІМІІ ТВОРАЎ Б. САЧАНКІ
(НА АСНОВЕ ЗБОРНИКАЎ “ГОРКАЯ РАДАСЦЬ ВЯРТАННЯ”,
“РОДНЫ КУТ” І “ПАКУЛЬ НЕ РАЗВІДНЕЛА”)

Калі пісьменнік стварае свой твор, то ён імкнецца праўдзіва паказаць падзеі рэчаіснасці. З гэтай мэтай пісьменнікі выкарыстоўваюць не толькі ўвесь свой вопыт, але і называюць персанажаў тыповымі для пэўнай мясцовасці імёнамі і прозвішчамі. Нярэдка імёны ў творах мастацкай літаратуры служаць асноўным моўным кампанентам для стварэння мясцовага каларыту.

Мэта нашай работы – выявіць абсяг антрапанімаў, іх разнавіднасці і апісаць структурныя, семантычныя і функцыянальныя асаблівасці антрапанімаў твораў Барыса Сачанкі. Метады даследавання – апісальны і элементы статыстычнага.

Барыс Сачанка у прааналізаваным матэрыяле выкарыстоўвае прыблізна 97 мужчынскіх і 65 жаночых імёнаў, не ўлічваючы іх розныя варыянты. Усяго ў прааналізаваных творах зафіксавана каля 244 мужчынскіх і 113 жаночых персанажаў.

Каб стварыць нацыянальны ці рэгіянальны каларыт, Барыс Сачанка шырока выкарыстоўвае побач з царкоўнымі, агульнавядомымі ўласнымі імёнамі і іх мясцовыя адпаведнікі: *Іван – Іванка; Леанід – Лёнька, Лёнік; Пётр – Петрык, Пятро; Павел – Паўлік, Паўлюк, Паўль; Вольга – Вольгачка; Міхаіл – Міхал, Міхалёк і г.д.*

Усяго ў прааналізаваным матэрыяле выяўлена 245 такіх адзінак (сярод іх 159 – мужчынскіх імёнаў і 86 – жаночых), якія мы можам умоўна падзяліць на некалькі груп:

1) імёны рэальныя, уласцівыя тагачаснаму Хойніцкаму раёну, адкуль родам Барыс Сачанка:

1.1) *Агана, Адам, Алясь, Васіль, Галя, Іван, Ірына, Кандрат, Кузьма, Лёдзя, Лявон, Мікалай, Матруна, Мар’я, Міхал, Патап, Паўліна, Раман, Тэля, Сцяпан, Славік, Юстыня, Яўгенія і інш.*

“Цікава, ці ведае *Агана*, што яе *Астас* забіты, што ён ляжаў ля школы...” [с. 127, “Апошнія і першыя”]; “Словам, рабіла ўсё [Еўка], што і заўсёды, што пры-выкла рабіць за даўгі гады жыцця – і тады, калі яшчэ былі жывы муж, *Адам*, і дома, у хаце, былі малыя дзеці, і тады, калі нечакана для сябе асталася зусім-зусім адна...” [с. 156, “Еўка”]; “Бежанцы, хто праз год, хто праз два павярталіся ў родныя мясціны, у хаце ж *Івана* Крэкатня асталася жыць удава *Гарпіна* з дзвума сынамі – чарнявымі, рослымі – *Сцяпанам і Кузьмой*” [с. 217, “Забытыя селішчы. Заклятае месца”]; “*Ліза* была не проста дзяўчына, а прыгожая, такая, убачышы якую аднойчы, ніколі ўжо не забудзеш” [с. 5, “Вераніка”, ГРВ]; “Успомнілася і жонка *Цапкова, Юстыня*. Была яна ціхманая, сарамлівая і, здаецца, усё жыццё некага баялася” [“Пакуль не развіднела”, с. 252]; “Вучыліся па хатах – адзін клас у *Сямёна*, другі – у *Палаг’і*, трэці – у *Нічыпарковай Ганны*...” [с. 123, “Незваротнае”, РК]

1.2) імёны з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі -к-, -ёк-, -юк-, -ок- як найменні дзяцей, некаторых дарослых як варыянты рэальных імёнаў: *Алеська, Аленка, Варка, Верачка, Грышка, Васілёк, Віцька, Вольгачка, Зінка, Змітрок, Іванка, Ленка, Лідка, Мікітка, Міхалёк, Мішка, Надзейка, Наташка, Сахвейка, Святланка, Томачка, Цімошка, Цімка.*

“Ды і сям’я ў яго [Івана] завялася – спярыла жонка, а потым і дзеткі – *Тарас і Аленка*” [с. 59, “Родны кут”]; “Жонка мая [Яўмена], *Варка*, недзе ў лес пайшла з дзецьмі, па ягады...” [с. 166, “Апошнія і першыя”];

“Сама не ведала, што яна [Еўка] такое на старасць зрабіла, сораму людскога не пабаяўшыся, – яшчэ адно дзіцятка прыдбала, сына *Васілька*” [с. 177, “Еўка”]; “Праўда, у *Лёніка* дабратаў болей, не такі рэзкі, упарты ён” [с. 176, “Еўка”]; “Яна ж, *Волечка*, найбольш сядзела дома, рэдка паказалася на людзі – баялася трапіць на вочы якому-небудзь паліцаю” [с. 232, “Панад Свіслаччу-ракою”]; “Калі ў іхняй сям’і нарадзіўся сын, *Максімка*, *Зіна* цалкам перадаверыла яго маці, сама амаль не глядзела, быццам гэта быў не яе сын, а чужы” [с. 209, “Запіскі хворага”, РК].

1.3) імёны з ужываннем фанемы <х> або <хв> замест фанемы <ф> і фанемы <с> замест фанемы <з>, што было ўласціва Хойніцкаму раёну: *Дарахвей, Лісавета, Мархута, Сахрон, Сахвейка, Трахім, Хведар, Хведзька і інш.*

“Побач з *Хведаравай* хатай яшчэ летась чырванела бляшаным верхам хата, у якой жыў са сваёй сям’ёй *Сахрон*, чалавек, да якога ўся вёска, як у нас казалі, прытыкала вочы, бо быў *Сахрон* майстра на ўсе рукі – ён мог зляпіць печ і грубку, падбіць чаравікі, пашыць боты, выштукаваць раму, пашкліць вокны” [с. 16, “Апошнія і першыя”]; “Жыў, як зноў жа раскажваюць, некалі на гэтым селішчы *Трахім Воўк* – з багацеяў ці не самы першы на вёсцы” [“Забытыя селішчы. Заклятае месца”, с. 217]; “А дзядзьку *Хведара*, што жыў ля калгасных гародаў, зусім забілі” [с. 15, “Апошнія і першыя”]; “Жыла ў той хаце адна-адзіносьнякая *Хвядора* – жонка *Антона і маці Пятра*” [“Забытыя селішчы. Япрукі”, с. 186].

2) імёны запазычаныя: *Бандысь, Ганс, Генрых, Гелена, Гертруда, Іўка, Карл, Лейба, Марта, Паўль, Фрыдрых, Эльза, Элізабет, Юзаф і інш.*

“Акрамя казармы – стадолы, дзе іх пасялілі, стаяла і некалькі крытых чарапіцаю цагляных домкаў – там гаравалі немцы: стары *Карл* з тоўстаю *Мартаю*; хваравіты *Фрыдрых* з такой ж худою, як і сам, *Эльзаю* і дзвюма маленькімі дочкамі; маладая рухавая *Гертруда* і яе сын *Ганс*...” [с.35, “Дарога ў Хатынь”, ГРВ]; “Ля печы, нешта на хаду папраўляючы, абгладжваючы, з кельмаю ў руках, увесь замураны, выпаканы ў гліну, яшчэ завіхаецца *Кецка*” [с. 158, “Еўка”].

3) імя і імя па бацьку для падкрэслівання афіцыйных адносін, павягі да героя і г.д.: *Антон Змітравіч, Арцём Піліпавіч, Галіна Пятроўна, Дзіяна Пятроўна, Васіль Харытонавіч, Іван Іванавіч, Іван Лявонавіч, Леаніла Максімаўна, Марыя Іванаўна, Патап Патапавіч, Фёдар Рыгоравіч, Эльвіра Барысаўна і інш.*

“*Дзямід Станіслававіч* быў зусім малады, энергічны. Калісьці ён працаваў сакратаром райкома камсамола, потым пачаў, і даволі імкліва, рухацца са службовай лесвіцы вышэй” [с. 47, “Родны кут”]; “Аднак і сам *Іван Кузьміч*, ды і многія з тых, каму выпаў гонар сядзець у той вечар за сталом у рэстаране ў надта ж шаноўнай кампаніі і хто па-сапраўднаму шчыра заздросціў юбіляру – які ён уплывовы, аўтарытэты і зусім не стары, рухавы – не скажаш, што яму ішэць дзесяць! – памыліся” [с. 112, “Горкая радасць вяртання”]; “Выйшла *Вераніка* і замуж – за медыка, кандыдата навук *Уладзіміра Ігнатавіча*” [с. 12, “Вераніка”, ГРВ]; “Колькі людзей з аднаго толькі іхняга мястэчка вывезлі немцы ў гэты хвойнік... *Дырэктура школы*

Яна Рыгоравіча...” [“Пакуль не развіднела”, с. 209]; *“Настаўніца, Галіна Сяргеўна была добрая, як цяпер я [Прына] разумею, настаўніца”* [“Чабарок, чабарок”, с. 264]; *“І я [галоўны герой] назваў тых пісьменнікаў, каго называў, праўда, просячы не надта запамінаць, выкладчык роднай літаратуры Герасім Іванавіч, - Уладзіміра Дубоўку, Язэпа Пушчу, Максіма Гарэцкага, Міхася Чарота, Цішку Гартнага, Міхася Зарэцкага...”* [с. 125, “Незваротнае”, РК].

Такім чынам, можна зрабіць вынік, што Барыс Сачанка арыентуецца на рэальны анамастыкон свайго часу, ствараючы вобразы сваіх персанажаў. Уласнае імя персанажа пісьменніка дае нам уяўленне аб нацыянальнай (*Ганс, Генрых, Карл, Марта, Элізабет* – нямецкія імёны), узроставай (*Варка, Верачка, Грышка, Васілёк, Віцька, Вольгачка, Зінка, Змітрок, Іванка* – звычайна дзедзі), сацыяльнай, прафесійнай (*Антон Змітровіч (пісьменнік у апавяданні “Дарога ў Хатынь”), Арыём Піліпавіч (сакратар райкома ў аповесці “Пакуль не развіднела”), Галіна Пятроўна (класны*

кіраўнік галоўнага героя ў аповесці “Незваротнае”), Дзіяна Пятроўна (настаўніца ў аповесці “Незваротнае”), Васіль Харытонавіч (сакратар партыйнай арганізацыі ў аповесці “Незваротнае”), Іван Іванавіч (дырэктар дзетдома ў аповесці “Запіскі Занядбайлы”), Іван Лявонавіч (старшыня калгаса ў апавяданні “Дарога ў Хатынь”), Леаніла Максімаўна (настаўніца ў аповесці “Незваротнае”), Марыя Іванаўна (перакладчыца ў апавяданні “Дарога ў Хатынь”), Патап Патапавіч (брыгадзір паляводчай брыгады ў апавяданні “Дарога ў Хатынь), Фёдар Рыгоравіч (урач у аповесці “Запіскі Занядбайлы”), Эльвіра Барысаўна (цешча Андрэя ў аповесці “Незваротнае”) – чыноўнікі або паважаныя людзі) адпаведнасці носьбіта імені. Уласныя імёны – гэта састаўным элемент лексічнай сістэмы пісьменніка. Нельга не падкрэсліць іх немалаважную ролю ў стварэнні мастацкіх вобразаў, у раскрыцці аўтарскага разумення твора, адлюстраванні моўных і літаратурных традыцый, якія стварыў ці працягваў мастак слова.

Літаратура

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія. 3: Структура ўласных мужчынскіх імён / М. В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
2. Сачанка, Б. Горкая радасць вяртання: аповесці, апавяданні / Б. Сачанка. – Мінск: Выш. шк., 1987. – 353 с.
3. Сачанка, Б. Пакуль не развіднела: аповесці / Б. Сачанка. – Мінск: Выш. шк., 1998. – 333 с.
4. Сачанка, Б. Родны кут: аповесці, апавяданні, нарыс, эсэ / Б. Сачанка. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1989. – 381 с.
5. Шур, В. В. Онім у мастацкім тэксце: манаграфія / В. В. Шур. – Мінск: Бел. кнігазбор, 2006. – 216 с.